

Graad 7 Kwartaal 1

Ekonomiese en Bestuurswetenskappe

Opsomming

Die Ekonomie: Geskiedenis van Geld

Tradisionele Samelewings

- Meer as 100 000 jaar gelede het mense op 'n manier geleef wat heeltemal selfversorgend was.
- Dit beteken dat hulle net staatgemaak het op wat die natuur voorsien het en nie van handel of geld afhanklik was nie.
- Hulle het alles wat hulle nodig gehad het in hul omgewing gevind, insluitend kos, water en materiaal vir skuiling en klere.
- Enkele voorbeelde van vroeë selfversorgende gemeenskappe sluit in:
  - Jagter-versamelaars in Suid-Afrika.
  - Die Twa-mense in Sentraal-Afrika (hedendaagse Demokratiese Republiek van die Kongo).
  - Die Inuit-mense in Alaska.
  - Die Aboriginal mense in Australië.
- Hierdie groepe het diere vir vleis gejag en wilde plante vir voedsel versamel.
- Hierdie manier van lewe staan bekend as jag en versamel.
- In plaas daarvan om goedere te verhandel of te koop, het hulle alles wat hulle gevind of vervaardig het, gebruik om te oorleef.
- Met verloop van tyd, soos samelewings ontwikkel het en mense nuwe vaardighede aangeleer het soos boerdery en diere oppas, het hulle goedere met mekaar begin uitruil, wat gelei het tot die begin van handeldryf.
- Uiteindelik het handel meer georganiseerd geraak, wat gelei het tot die skepping van geld as 'n manier om koop en verkoop makliker te maak.

Die Begin van Handel: Ruilhandel

- Aanvanklik het vroeë mense daarop gefokus om diere te jag en wilde plante te versamel om te oorleef.
- Met verloop van tyd het hulle ontdek dat sommige diere mak gemaak en aangehou kan word vir kos, melk en ander hulpbronne.
- Dit het gelei tot veewagters, waar mense met hul diere beweeg het om vars gras en water te vind.
- In plaas daarvan om soveel te jag, het hulle op melk van bokke en beeste begin staatmaak en net diere doodgemaak wanneer dit nodig was.

- Namate herdersgemeenskappe gegroei het, het hulle ander groepe mense begin ontmoet.
- Wanneer verskillende groepe ontmoet het, het hulle goedere uitgeruil—hierdie stelsel van handel was bekend as ruilhandel.
- Een groep kan byvoorbeeld twee bokke verruil vir 'n koei.
- Ruilhandel het egter baie uitdagings gehad:
  - Dit was ongerieflik - Mense het nie altyd gehad wat ander nodig gehad het nie, wat handel moeilik gemaak het.
  - Sommige items was moeilik om te dra - Groot of swaar goedere het handel ingewikkeld gemaak.
  - Waardes was anders – Een persoon dink dalk 'n bok is meer werd as 'n ander persoon, wat billike handel moeilik maak.

Die Groei van Handel in Afrika

- In Afrika het handel uitgebrei namate veewagters met die seisoene van plek tot plek beweeg het.
- Langs die pad het hulle ander handelaars ontmoet en goedere uitgeruil. Ruilhandel was egter nie altyd prakties nie.
- Uiteindelik het mense sekere waardevolle items as 'n vorm van handel begin gebruik.
- Dit het sout-, lap-, ystererts- en cowrie skulpe ingesluit, wat makliker was om te verhandel omdat die meeste mense dit nuttig gevind het.
- Later het skaars metale soos goud en koper hoogs waardevol geword omdat hulle sterk was, nie maklik gebreek het nie en skaars was.
- Hierdie metale het 'n vorm van kommoditeitsgeld geword - 'n soort vroeë geldeenheid.
- In plaas daarvan om goedere direk te verhandel, kan 'n handelaar vrugte vir koper verruil en dan die koper gebruik om koring te koop.
- Met verloop van tyd het goud en silwer die mees algemeen aanvaarde handelsitems geword, wat sout en skulpe vervang het.

Die Opkoms van Promesse

- Namate goud, silwer en ander edelmetale wyd gebruik word vir handel, is hulle hoog aangeslaan (gewardeerd) en aanvaar in ruil vir goedere.
- Dit was egter nie prakties om groot hoeveelhede swaar metaal rond te dra nie.
- Handelaars het sakke goud en silwer nodig gehad, saam met skale om die regte hoeveelheid vir elke transaksie te meet.
- Dit het handel stadig, moeilik en riskant gemaak.
- Om hierdie probleem op te los, het goudsmede—bekwame vakmense wat met goud gewerk het—goud op veilige plekke begin berg, soos kluisse.

- Baie mense het begin om hul goud by goudsmede te los vir veilige berging, en in ruil daarvoor het die goudsmede vir hulle 'n kwitansie gegee.
- Hierdie kwitansie was 'n skriftelike belofte dat die goudsmid die gestoorde goud sou teruggee wanneer die eienaar dit terug wou hê.
- Met verloop van tyd, in plaas daarvan om swaar goud te dra, het mense hierdie kwitansies begin gebruik om handel te dryf.
- Hierdie kwitansies het die eerste promesse geword—dokumente wat gewaarborg het dat 'n persoon 'n sekere bedrag geld of goedere op versoek sou ontvang.
- 'n Promesse is 'n getekende ooreenkoms tussen 'n persoon (of besigheid) en die uitreiker, waar die uitreiker belowe om 'n spesifieke bedrag aan die begunstigde te betaal.
- Soms het die nota 'n vasgestelde datum vir betaling, maar ander kere kan dit enige tyd opgetel word.
- Hierdie vroeë stelsel het die weg gebaan vir moderne bankwese, wat handel makliker gemaak het en die behoefte verminder het om swaar metale oral te dra.

Die Eerste Munte

- Omstreeks 700 vC was die mense van Lydia, 'n antieke streek in wat nou Turkye is, die eerste om metaalmunte te skep.
- Hierdie munte is gemaak van waardevolle metale soos goud en silwer, wat dit baie makliker maak om te dra, te gebruik en te verhandel in vergelyking met groot sakke goud.
- Voordat munte bekend gestel is, moes handelaars swaar sakke metaal dra en skale gebruik om die regte hoeveelheid vir elke handel te meet.
- Dit was stadig en ongerieflik.
- Om hierdie probleem op te los, het heersers in verskillende lande munte begin munt deur 'n vaste hoeveelheid metaal te weeg en elke muntstuk met 'n spesiale seël te stempel.
- Die seël, wat dikwels die heerser se gesig gewys het, het gedien as bewys dat die munt die korrekte hoeveelheid metaal bevat.
- Met hierdie stelsel was dit nie nodig om metaal te weeg elke keer as mense handel dryf nie.
- Byvoorbeeld, as 'n munt een kilogram goud bevat het, en 'n item was twee kilogram goud werd, sou die koper eenvoudig twee munte gee in ruil vir die item.
- Dit het handel vinniger en meer betroubaar gemaak.
- Vandag het ons munte nie dieselfde hoeveelheid metaalwaarde as hul sigwaarde nie.
- As jy 'n moderne muntstuk sou smelt, sou die metaal wat agterbly minder werd wees as die nommer wat op die munt gedruk is.
- In plaas daarvan om waardevolle metale te gebruik, word vandag se munte van goedkoper materiale gemaak, maar hou steeds waarde omdat regerings hul waarde vir handel waarborg.

Die Geskiedenis en Belangrikheid van Papiergeld

- Reeds in 960 CE het die mense van China papiergeld in plaas van metaalmunte begin gebruik.
- Dit het handel baie makliker gemaak, aangesien die dra van groot hoeveelhede munte swaar en ongerieflik was.
- Teen die 19de eeu het papiergeld die mees algemene vorm van geldeenheid in Europa geword en is wyd gebruik vir die koop en verkoop van goedere.
- In die verlede het baie lande die goudstandaard gevolg, wat beteken dat elke papirnoot vir 'n vaste hoeveelheid goud verruil kon word.
- Vandag werk geld anders.
- Ons verruil dit nie meer vir goud nie, maar dit hou waarde omdat ons vertrou dat dit gebruik kan word om goed te koop.
- Aangesien geld so belangrik is, sluit regerings baie sekuriteitskenmerke op banknote in om te verhoed dat vals geld gemaak word.
- Hierdie kenmerke sluit in:

- Die tipe papier wat gebruik word
  - Die manier waarop die papier voel en klink
  - Drukwerk van hoë gehalte
  - Unieke reeksnommers op elke noot
  - Watermerke wat slegs onder lig sigbaar is
  - Spesiale patrone en ontwerpe
-
- Elke land het sy eie amptelike geldeenheid, wat wettige betaalmiddel genoem word.
  - Dit beteken dat die regering dit amptelik erken as geld wat gebruik kan word om vir goedere en dienste te betaal.
  - Byvoorbeeld, in Suid-Afrika is die amptelike geldeenheid die Rand (ZAR), wat in rand en sent verdeel word.
  - Slegs rande en sente word aanvaar vir koop en verkoop binne Suid-Afrika.
  - As mense Suid-Afrika uit ander lande besoek, moet hulle hul geld vir Suid-Afrikaanse rande omruil voordat hulle kan inkopies doen.
  - Net so, wanneer Suid-Afrikaners na 'n ander land reis, moet hulle hul rande omruil vir die geldeenheid wat in daardie land gebruik word.
  - Soms vind besoekers van ander lande dat Suid-Afrikaanse goedere goedkoper is in vergelyking met pryse in hulle land.
  - Dit is as gevolg van die wisselkoers, wat bepaal hoeveel een land se geld in 'n ander land werd is.

Elektroniese Bankdienste: 'n Moderne Manier om Geld te Bestuur

- Banke bied vandag baie dienste aan om mense te help om hul geld te bestuur.
- Een van die belangrikste dienste is elektroniese bankdienste, wat mense in staat stel om geld te deponeer, kontant te onttrek en betalings te maak sonder om 'n bank persoonlik te besoek.

- Hierdie metode is baie veiliger as om groot hoeveelhede kontant te dra of tjeks uit te skryf, wat verlore of gesteel kan word.

Hoe Banke Mense Help

- Banke doen meer as net geld stoor. Hulle leen ook geld aan mense wat dit nodig het.
- Baie mense neem lenings by banke aan om huise, motors te koop of selfs besighede te begin.
- Hulle betaal dan elke maand die lening in klein hoeveelhede terug, bekend as paaïemente.
- Danksy tegnologie het bankwese baie makliker geword.
- In die verlede moes mense op die dag wat hulle betaal word vir die maand se werk, 'n bank besoek om geld te deponeer of te onttrek.
- Hulle moes dan na verskillende winkels of kantore gaan om hul rekeninge persoonlik te betaal.
- Vandag laat elektroniese oorplasinge geld toe om direk van een bankrekening na 'n ander te beweeg.
- Met net 'n paar kliks op 'n rekenaar of foon kan mense geld stuur en ontvang, wat die lewe baie geriefliker maak.
- Om hierdie transaksies veilig te hou, vereis banke dat kliënte 'n PIN (Persoonlike Identifikasienommer) of wagwoord gebruik voordat hulle betalings maak.
- Dit verseker dat slegs die rekeningeienaars toegang tot die geld het.
- Baie bekende banke, soos Standard Bank, FNB, ABSA, Nedbank en Capitec, bied elektroniese bankdienste aan.

OTM'e en Aanlynbankdienste

- Outomatiese tellermasjiene (OTM'e) is nog 'n belangrike deel van elektroniese bankdienste.
- Hierdie masjiene word in banke, winkelsentrums en ander openbare areas geplaas, wat mense toelaat om enige tyd, dag of nag (24/7) geld te onttrek of te deponeer.
- Aanlynbankdienste, ook genoem E-Bankdienste, stel mense in staat om hul rekeninge van die huis af te bestuur met 'n rekenaar of slimfoon.
- Hierdie diens help mense:
  - Dra geld oor te beataal tussen verskillende rekeninge
  - Betaal vir dienste en goedere aanlyn
  - Maak vinnige internasionale betalings
  - Verminder bankkoste, aangesien aanlyntransaksies goedkoper is as om kontant of tjeks te gebruik

Die Belangrikheid en Rol van Geld

- Die studie van geld en sy geskiedenis word numismatiek genoem.
- Mense gebruik elke dag Suid-Afrikaanse rande en sente om goedere en dienste te koop.
- Nie alle munte bly egter vir ewig in gebruik nie.
- Byvoorbeeld, in April 2012 is die 5-sent munt uit sirkulasie verwyder omdat dit meer gekos het om te produseer as die werklike waarde daarvan.
- Geld speel 'n baie belangrike rol in ons lewens. Dit dien vier hoofdoeleindes:
  1. Ruilmiddel – Geld laat mense toe om goedere en dienste te koop en te verkoop.
  2. Stoor waarde – Geld kan gespaar en later gebruik word sonder om die waarde daarvan te verloor.
  3. Rekeneenheid – Geld bied 'n standaard manier om die waarde van verskillende dinge te meet en te vergelyk.
  4. Standaard van uitgestelde betaling – Geld kan gebruik word om skuld te betaal of betalings op 'n later tydstip te maak.

Geld as 'n Ruilmiddel

- In die verlede het mense ruilhandel gebruik om goedere te verhandel, maar hierdie stelsel was moeilik omdat dit moeilik was om te pas by wat mense wou hê.
- Geld het hierdie probleem opgelos deur alles 'n spesifieke waarde te gee.
- Om geld te hê help mense om te weet hoeveel hulle vir 'n item moet betaal.
- Dit laat ondernemings ook toe om mee te ding, wat verbruikers bevoordeel deur hulle meer opsies en beter pryse te gee.
- Mense kan nou kostes vergelyk en die beste transaksie vir hul geld kies.

Sekuriteitskenmerke van Suid-Afrikaanse Banknote

Om te verhoed dat vals geld gemaak word, het banknote spesiale sekuriteitskenmerke, soos:

- Watermerk: Wanneer die noot lig gehou word, verskyn 'n skaduwee van 'n dier.
- Diere-omtrek: Die dier van die agterkant van die nota moet ook op die voorkant verskyn.
- Unieke reeksnommer: Elke noot het 'n spesiale stel syfers en letters wat op die agterkant gedruk is.
- Verhoogde druk: Die banknoot voel anders as gevolg van die verhoogde ink en spesiale papier.
- Sekuriteitsdraad: Wanneer die noot gekantel word, verander die sekuriteitstrook van kleur en wys die nommer, die woorde SARB en die buitelyne van 'n dier.

Hierdie kenmerke help om te beskerm teen vervalste geld, wat onwettig gedrukte vals geld is wat nie werklike waarde het nie.

Die Verskillende Rolle van Geld

- Geld is meer as net iets wat ons gebruik om dinge te koop—dit het verskeie belangrike funksies wat handel en alledaagse lewe makliker maak.

Geld as 'n Stoor van Waarde

- Een van die sleutelkenmerke van geld is dat dit oor tyd sy waarde behou.
- Anders as bederfbare goedere soos kos, wat kan bederf, kan note en munte vir lang tydperke gehou word en steeds gebruik word om goedere en dienste te koop wanneer nodig.

Geld as 'n Rekeneenheid

- Geld bied 'n standaard manier aan om die waarde van goedere, dienste en bates te meet.
- Wanneer ons 'n prysetiket sien, verstaan ons dadelik hoeveel 'n item kos.
- Dit help mense om pryse te vergelyk en ingeligte besluite te neem wanneer hulle iets koop of verkoop.

Geld as 'n Standaard vir Uitgestelde Betaling

- Aangesien almal rande en sente aanvaar, laat baie besighede mense toe om nou te koop en later te betaal.
- Dit word koop op krediet genoem. Krediet kan nuttig wees vir die aankoop van duur items soos meubels, motors of huise.
- Dit is egter belangrik om krediet verstandig te gebruik.
- As mense te veel geld leen, kan hulle sukkel om dit terug te betaal, wat lei tot finansiële probleme.

Die Veranderende Maniere Waarop Ons Geld Gebruik

- In die verlede het mense meestal kontant (note en munte) gebruik om goedere te koop en vir dienste te betaal. Vandag is daar baie verskillende maniere om geld te gebruik, soos:
  - Kontant – Fisiese note en munte.
  - Debietkaarte – Gekoppel direk aan 'n bankrekening, wat mense toelaat om net te spandeer wat hulle het.
  - Kredietkaarte – Laat mense toe om geld te leen om aankope te doen en dit later terug te betaal.
  - Elektroniese bankdienste (e-bankdienste) – Gebruik rekenaars en selfone om geld oor te dra, rekeninge te betaal en rekeninge te bestuur.
- As gevolg van hierdie moderne betaalmetodes hoef mense nie meer groot hoeveelhede kontant in hul beursies of sakke te dra nie.

- Baie werkplekke betaal salarisse en lone direk in bankrekening in, en mense gebruik elektroniese bankdienste om rekeninge te betaal, geld oor te dra en skuld te betaal.
- Hierdie verskuiwing na digitale transaksies is hoekom baie vandag se wêreld as 'n "kontantlose samelewing" beskryf.
- Terwyl fisieke geld nog bestaan, maak mense toenemend staat op digitale betaalmetodes om hul finansies gerieflik en veilig te hanteer.

Die Ekonomie: Behoeftes en Begeertes

Die Ekonomie: Verstaan Behoeftes en Begeertes

- Elke persoon, gesin, gemeenskap en land het dinge wat hulle nodig het om te oorleef en dinge wat hulle eenvoudig wil hê.
- Om die verskil tussen behoeftes en begeertes te verstaan, help ons om beter besluite te neem oor hoe ons hulpbronne gebruik.

Die Verskil Tussen Behoeftes en Begeertes

'n Behoefte is iets noodsaaklik vir oorlewing. Daarsonder kan ons nie 'n gesonde lewe lei nie. Dit is hoekom behoeftes ook primêre behoeftes genoem word.

Voorbeelde sluit in:

- **Suurstof** – Ons het lug nodig om asem te haal.
- **Water** – Ons liggame kan nie sonder water oorleef nie.
- **Kos** – Ons het kos nodig om sterk en gesond te bly.
- **Skuiling** – 'n Veilige woonplek is belangrik vir beskerming teen weer en gevaar.
- **Basiese gesondheidsorg** – Mediese sorg help om siektes te voorkom en te behandel.
- **Klere** – Klere hou ons warm en beskerm ons teen die omgewing.

'n Begeerte, aan die ander kant, is iets wat ons graag wil hê, maar ons kan daarsonder lewe. Begeertes word ook sekondêre behoeftes genoem. Voorbeelde sluit in:

- Fancy klere in plaas van eenvoudige, praktiese klere.
- Die nuutste slimfoon in plaas van 'n basiese een.
- Eet by 'n restaurant in plaas daarvan om by die huis te kook.
- 'n Groot, duur huis in plaas van 'n eenvoudige, bekostigbare huis.

Verskillende Soorte Behoeftes en Begeertes

Natuurlike Behoeftes en Begeertes

- Dit is dinge wat alle mense nodig het, maak nie saak waar hulle woon of wanneer hulle gebore is nie.

- Voorbeelde sluit in kos, klere, liefde, geluk en emosionele ondersteuning.

Noodsaaklike Behoeftes

Dit is dinge wat mense moet hê om 'n veilige en gesonde lewe te lei. Hulle sluit in:

- 'n Plek om te woon (behuising).
- Kos en skoon drinkwater.
- Toegang tot mediese sorg wanneer siek of beseer is.

Luukse Begeertes

Dit is ekstra goed wat die lewe gemakliker maak, maar nie nodig is vir oorlewing nie. Voorbeelde sluit in:

- Groot, duur huise.
- Ontwerpersklere en bykomstighede.
- Luukse motors.
- Duur meubels en huisversierings.

Die Behoeftes aan Sekuriteit, Veiligheid en Beskerming

Mense moet veilig voel teen gevaar, misdaad en natuurrampe. Dit is hoekom ons die volgende het:

- Polisie en veiligheidsdienste om ons teen misdadigers te beskerm.
- Nooddienste soos brandbestryders en paramedici.
- Rampbestuurstelsels om te help tydens vloede, aardbewings of brande.

Geestelike Behoeftes en Begeertes

- Baie mense het 'n diep behoefte aan spiritualiteit of godsdiens.
- Hulle kan godsdienstige oortuigings volg, bid, mediteer of deelneem aan geestelike aktiwiteite wat aan hulle betekenis en doel gee.

Kulturele Behoeftes

- Mense moet ook verbind voel met hul kultuur en tradisies.
- Kultuur vorm ons manier van lewe, insluitend ons kos, musiek, klere, feeste en gebruike.
- Verskillende gemeenskappe het verskillende kulturele behoeftes.

Behoeftes van Individue, Gesinne, Gemeenskappe en Lande

Basiese Behoeftes van Individue en Gesinne

- Elke persoon het unieke behoeftes en begeertes afhangende van hul persoonlike belangstellings, lewenstyl en finansiële situasie.

- Gesinne, as 'n groep, het ook gedeelde behoeftes, soos kos, skooling en opvoeding vir kinders.

Basiese Behoeftes van Gemeenskappe

Gemeenskappe benodig hulpbronne om behoorlik te funksioneer. Sommige van die belangrikste behoeftes van 'n gemeenskap sluit in:

- **Skoop water** – Veilige drinkwater is noodsaaklik vir almal.
- **Elektrisiteit** – Krag is nodig vir huise, skole en besighede.
- **Goeie paaie en vervoer** – Behoorlike paaie help mense om veilig te reis.
- **Gesondheidsorgdienste** – Hospitale en klinieke verskaf mediese sorg.

Basiese Behoeftes van 'n Land

'n Hele land het ook behoeftes en begeertes. Om dienste aan sy mense te verskaf, het 'n land geld nodig, wat hoofsaaklik afkomstig is van belasting wat deur besighede en individue betaal word. Hierdie geld word gebruik vir:

- Bou en instandhouding van paaie, skole en hospitale.
- Die verskaffing van dienste soos polisie, noodreaksiepersoneel en staatswerkers.
- Ondersteuning van nywerhede en besighede om die ekonomie te help groei.

Die Nasionale Begroting is die plan wat wys hoe 'n land sy geld bestee om in sy behoeftes en begeertes te voorsien.

Primêre en Sekondêre Behoeftes

- 'n Beroemde Amerikaanse professor, Abraham Maslow, het 'n spesiale diagram in die vorm van 'n piramide geskep om die verskillende tipes menslike behoeftes en begeertes te verduidelik.
- Hy het geglo dat vir mense om gelukkig te wees en 'n goeie lewe te lei, hulle eers aan hul basiese oorlewingsbehoeftes moet voldoen voordat hulle op ander dinge fokus.

Primêre Behoeftes (Basiese Oorlewingsbehoefte)

Primêre behoeftes is die dinge wat absoluut noodsaaklik is vir 'n persoon om 'n veilige en gesonde lewe te lei. Sonder hierdie sou oorlewing moeilik of onmoontlik wees. Hulle sluit in:

- **Kos en water** – Ons liggame het behoorlike voeding en skoon drinkwater nodig om gesond te bly.
- **Skulding** – 'n Veilige woonplek beskerm ons teen slegte weer en gevaar.
- **Klere** – Klere beskerm ons teen koue, hitte en beserings.
- **Lug om asem te haal** – Suurstof is noodsaaklik vir lewe.
- **Gesondheidsorg** – Mediese sorg help mense om gesond te bly en te herstel van siekte of besering.

Sekondêre Behoeftes (Dinge Wat Die Lewe Verbeter)

Sodra mense in hul primêre behoeftes voorsien het, kan hulle fokus op sekondêre behoeftes, wat die lewe beter maak, maar nie noodsaaklik is vir oorlewing nie. Sekondêre behoeftes sluit in:

- **Onderwys** – Die aanleer van nuwe vaardighede help mense om werk te kry en hul lewens te verbeter.
- **Vervoer** – Motors, busse, treine en fietse help mense om maklik te reis.
- **Tegnologie** – Telefone, rekenaars en die internet maak kommunikasie en werk makliker.
- **Vermaak** – Fliks, musiek, boeke en sport bring vreugde en ontspanning.
- **Luukse items** – Dinge soos deftige klere, duur juweliersware en ontwerpersakke is lekker om te hê, maar nie nodig vir oorlewing nie.

Onbeperkte Begeertes

- Een van die grootste uitdagings in ekonomie is dat mense altyd meer behoeftes en begeertes het as die beskikbare hulpbronne om hulle te bevredig.
- Dit beteken dat hoewel ons baie dinge wil hê, ons nie altyd alles kan hê wat ons begeer nie.

Kenmerke van Behoeftes en Begeertes

1. Behoeftes en Begeertes is Onbeperk

- Mense het altyd nuwe behoeftes en begeertes. Sodra een vervul is, neem 'n ander sy plek in.
- Byvoorbeeld, sodra 'n persoon 'n basiese selfoon koop, sal hulle dalk later 'n slimfoon met meer gevorderde eienskappe wil hê.

2. Behoeftes en Begeertes het Verskillende Vlakke van Belangrikheid

- Sommige behoeftes of begeertes is dringend en moet dadelik bevredig word, terwyl ander minder belangrik is.

- Byvoorbeeld, kos is 'n basiese behoefte wat daagliks bevredig moet word, terwyl die koop van 'n nuwe videospelletjie 'n behoefte is wat kan wag.

3. Behoeftes en Begeertes Kompeteer met Mekaar

- Mense moet dikwels tussen verskillende behoeftes en begeertes kies omdat hulle nie alles op een slag kan bekostig nie.
- Iemand kan byvoorbeeld besluit om hul geld op 'n nuwe baadjie te spandeer in plaas van om 'n konsertkaartjie te koop.

4. Sommige Behoeftes en Begeertes is aan Ander Gekoppel

- Sekere behoeftes en begeertes is gekoppel.
- Byvoorbeeld, as 'n persoon 'n fiets (begeerte) koop, sal ook 'n helm nodig hê vir veiligheid (behoefte)).

5. Begeertes kan Gewoontes Word

- Wanneer mense herhaaldelik 'n spesifieke behoefte bevredig, kan dit 'n gewoonte word.
- Byvoorbeeld, iemand wat dit geniet om elke oggend koffie te drink, kan 'n gewoonte ontwikkel om altyd 'n koppie te wil hê om hul dag te begin.

6. Begeertes Verander Met verloop van Tyd

- Soos mense ouer word of hul lewenstyl verander, verander hul behoeftes ook.
- Byvoorbeeld, 'n kind wil speelgoed hê, terwyl 'n tiener dalk 'n nuwe selfoon wil hê, en 'n volwassene dalk 'n huis wil hê.

7. Behoeftes en Begeertes Verskil Volgens Ligging

- Waar 'n persoon woon, beïnvloed hul behoeftes en begeertes.
- Byvoorbeeld, mense in warm lande wil dalk lugversorgers hê, terwyl diegene in koue gebiede dalk verwarmers benodig.

8. Behoeftes en Begeertes Verskil van Persoon tot Persoon

- Almal het verskillende voorkeure en prioriteite.
- Een persoon wil dalk geld spandeer op 'n reis, terwyl 'n ander dalk verkies om boeke te koop.

Die Ekonomie: Goedere en Dienste

- Goedere en dienste is noodsaaklik om aan mense se behoeftes en begeertes te voldoen.
- Sommige goedere word direk deur verbruikers gebruik, terwyl ander help met die produksie van meer goedere en dienste.

Voorbeelde van Goedere

- **Verbruikersgoedere:** Dit is items wat mense vir persoonlike gebruik koop. Sommige hou lank, soos meubels en toestelle, terwyl ander vinnig gebruik word, soos kos en seep.
  - **Duursame Goedere:** Items wat vir 'n lang tyd gebruik kan word, soos motors, yskaste en televisies.
  - **Nie-Duursame Goedere:** Items wat vinnig opgebruik word, soos vars groente, koeldrank en brood.
- **Kapitaalgoedere:** Dit is goedere wat gebruik word om ander goedere of dienste te vervaardig, soos fabrieksmasjiene, afleweringssvragmotors en konstruksiegereedskap.
- **Half-klaargemaakte Goedere:** Dit is materiale wat gebruik word om ander produkte te maak, soos hout wat gebruik word om meubels te bou of staal wat gebruik word om motors te vervaardig.

Voorbeelde van Dienste

- **Persoonlike Dienste:** Hierdie dienste bevoordeel individue direk en word dikwels deur professionele persone verskaf. Voorbeelde sluit in:
  - Onderwysers wat studente opvoed
  - Dokters wat mediese sorg verskaf
  - Ingenieurs wat geboue ontwerp
  - Haarkappers wat hare stileer
  - Werktuigkundiges wat voertuie herstel
  - Loodgieters wat waterstelsels regmaak

- **Kommersiële Dienste:** Hierdie dienste help besighede en verbruikers om goedere en dienste doeltreffend te kry. Voorbeelde sluit in:

- Bankdienste wat help om geld te bestuur
- Versekeringsmaatskappye wat teen finansiële verlies beskerm
- Vervoerdienste soos afleweringsvragmotors en koeriermaatskappye

Produsente en Verbruikers

- **Produsente:** Dit is besighede of mense wat goedere en dienste skep, groei of verskaf. Voorbeelde sluit in:

- Boere wat kos kweek
- Fabriekke wat klere vervaardig
- Motorvervaardigers wat voertuie bou
- Bakkerye wat brood maak
- Supermarkte wat kos en ander produkte verkoop

- **Verbruikers:** Dit is mense wat goedere en dienste koop en gebruik om aan hul behoeftes en begeertes te voorsien. Almal is 'n verbruiker, van gesinne wat kruideniersware koop tot studente wat skoolbenodigdhede koop.

Die Rol van Huishoudings as Produsente en Verbruikers

Huishoudings speel 'n noodsaaklike rol in die ekonomie. Hulle verbruik goedere en dienste terwyl hulle ook arbeid, vaardighede en hulpbronne aan besighede verskaf.

- Wanneer mense geld spandeer, verdien besighede inkomste. As mense ophou koop, sukkel besighede om wins te maak.
- Regerings is afhanklik van die belasting wat deur besighede en individue betaal word om dienste soos gesondheidsorg, onderwys en infrastruktuur te verskaf.
- Huishoudings werk vir hulle werkgewers, verdien salarisse en gebruik dan hul verdienste om vir goedere en dienste te betaal.

Dit skep 'n siklus waar besighede en huishoudings van mekaar afhanklik is om die ekonomie aan die gang te hou.

Gebruik Goedere en Dienste Doeltreffend

Vir 'n gesonde ekonomie en omgewing is dit belangrik om verbruik met produksie te balanseer en te verseker dat natuurlike hulpbronne nie vermors word nie. Voorbeelde sluit in:

- Herplanting van bome nadat hulle afgekap is vir houtproduksie.
- Gebruik hernubare energie soos sonkrag in plaas van om fossielbrandstowwe te verbrand.

Hoe Om Goedere te Herwin en Hergebruik om aan Behoeftes en Begeertes te Voldoen

Gebruik Herwinnings-Asblike

- Sorteer afval in verskillende houers vir glas, plastiek, papier en metaal.
- Dit keer dat afval op stortingsterreine beland, waar dit die omgewing benadeel.

Hergebruik Items

- Ou flesse kan vir berging gebruik word in plaas daarvan om dit weg te gooi.
- Voedselafval kan in kompos verander word om plante te bemes.

Verwerk Herwinbare Materiale

- Spoel plastiekbottels uit en skei dit van ander gemors.
- Versamel ou koerante en verkoop dit aan herwinningsentrums.

Maak Nuwe Produkte van Herwinde Materiaal

- Sommige besighede skep pragtige juweliersware of huisversierings van gebruikte items.
- Ou bande kan in speelgrondtoerusting verander word.

Koop Herwinde Produkte

- Verbruikers kan herwinning ondersteun deur produkte te kies wat gemaak is van herwinde materiaal, soos papier, klere en herbruikbare inkopiesakke.

Die Ekonomie: Ongelykheid en Armoede

Ongelykheid en Armoede

- Suid-Afrika het 'n ekonomie met twee baie verskillende kante.
- Die een kant is goed ontwikkel en ryk, terwyl die ander met armoede en 'n gebrek aan hulpbronne sukkel.
- Hierdie verskil skep ernstige uitdagings omdat daar nie genoeg werk, huise, gesondheidsorgdienste of kwaliteit onderwys vir almal is nie.
- Terwyl sommige mense in die land baie ryk is, staan baie ander uiterste armoede in die gesig.
- Hierdie verskille in rykdom, inkomste en hulpbronne skep ongelykheid.
- Ongelykheid vind plaas wanneer hulpbronne, geleenthede en rykdom nie regverdig tussen individue of groepe mense gedeel word nie.

Oorsake van Ekonomiese en Sosiale Ongelykheid

Die Impak van Apartheid

- Een van die grootste oorsake van ongelykheid in Suid-Afrika is die geskiedenis van apartheid.
- Vanaf 1948 het die regering wette ingestel wat mense geskei het op grond van hul ras - Wit, Kleurling, Indiër en Swart.
- Hierdie wette het beheer waar mense kon woon, werk, skool toe gaan en selfs gesondheidsorg ontvang.
  - Die regering het baie meer geld bestee aan die opvoeding van Blanke kinders as aan kinders van ander rasse-groepe.
  - Nie-Blanke kinders is verskillende vakke geleer en is dikwels nie toegelaat om in hul huistaal te leer nie.
  - Baie mense het nie dieselfde geleenthede gekry om sukses te behaal nie, wat tot ernstige ekonomiese en sosiale wanbalanse gelei het.
- Alhoewel apartheid amptelik in 1994 geëindig het, word die gevolge daarvan vandag nog gevoel, met baie mense wat steeds sukkel weens die nadele wat hul gesinne in die verlede in die gesig gestaar het.

Armoede en die Gevolge Daarvan

- Uit ongeveer 63 miljoen mense wat vandag in Suid-Afrika woon, leef ongeveer 30 miljoen in armoede.
- Armoede beteken dat daar nie genoeg geld of hulpbronne is om in basiese behoeftes te voorsien nie.
- Arm mense ervaar dikwels die volgende uitdagings:
  - Sukkel om kos, skuiling en behoorlike lewensomstandighede te bekostig.
  - Word maklik siek as gevolg van wanvoeding en kan nie gesondheidsorg bekostig nie.
  - Nie toegang tot skoon water, elektrisiteit of behoorlike sanitasie nie.
  - Gebrek aan onderwys en vaardigheidsopleiding, wat dit moeiliker maak om werk te kry.
- Armoede maak dit moeilik vir mense om aan die ekonomie deel te neem omdat hulle nie geld het om goedere te koop of vir dienste te betaal nie.
- Dit skep 'n siklus waar kinders uit arm gesinne sukkel om goeie onderwys te kry, wat dit vir hulle moeiliker maak om in die toekoms armoede te ontsnap.
- 'n Vinnig groeiende bevolking maak ook armoede erger omdat meer mense meeding om beperkte hulpbronne te kry.

Werkloosheid en Werkstekorte

Werkloosheid vind plaas wanneer mense wat gewillig en in staat is om te werk nie werk kan kry nie. Daar is verskillende soorte werkloosheid:

- **Wrywingswerkloosheid:** Gebeur wanneer daar eenvoudig nie genoeg werk vir almal is nie.
- **Sikliese Werkloosheid:** Kom voor tydens ekonomiese resessies wanneer besighede sluit, en mense hul werk verloor.
- **Seisoenale Werkloosheid:** Werksgeleenthede wat net in sekere seisoene bestaan, soos boerdery of toerisme, laat werkers in ander maande sonder werk.
- **Strukturele Werkloosheid:** Gebeur wanneer masjiene en tegnologie werkers vervang, wat sommige werke laat verdwyn.

Onderwys Uitdagings

Onderwys is die sleutel om hoër lone te verdien en lewensomstandighede te verbeter. Baie mense sukkel egter om toegang tot kwaliteit onderwys te kry.

Toegang tot Onderwys

- Alhoewel skool verpligtend is vir kinders van 6 tot 16 jaar, sukkel arm gesinne steeds om skoolgeld, uniforms en vervoer te bekostig.

- Sommige kinders leer ook nie in hul huistaal nie, wat onderwys moeiliker maak.

Kwaliteit van Onderwys

Sommige skole bied beter onderwys as ander. Baie skole, veral in arm of landelike gebiede, staan uitdagings in die gesig soos:

- Oorvol klaskamers met te veel studente per onderwyser.
- Onderwysers wat nie ten volle gekwalifiseer is nie of nie behoorlike opleiding het nie.
- Gebrek aan basiese geriewe soos skoon water, toilette en elektrisiteit.
- Skole wat nie genoeg boeke, skryfbehoeftes of biblioteke het nie.
- Geboue wat in 'n swak toestand is, met stukkende vensters, ontbrekende deure, en min lessenaars en stoele.

MIV en VIGS Impak

Suid-Afrika het een van die hoogste getalle mense wat met MIV/VIGS leef. In 2022 is sowat 17,8% van Suid-Afrikaners tussen die ouderdomme 15-49 geraak. Hierdie siekte het ernstige ekonomiese gevolge:

- Baie werkers word siek en kan nie hul werk behoorlik verrig nie.
- Besighede ly wanneer ervare werkers sterf, wat vereis dat nuwe werknemers opgelei moet word.
- Baie ouers sterf aan die siekte en laat weeskinders agter wat sukkel om basiese behoeftes en onderwys te bekostig.

MIV/VIGS verhoog ook afwesigheid in skole en werkplekke, wat produktiwiteit verminder en armoede verhoog.

Vorme van Ongelykheid in Suid-Afrika

Ongelykheid in Suid-Afrika kom op verskillende maniere na vore:

- **Grondeienaarskap:** In die vroeë 1990's het meer as 80% van die landbougrond aan Blanke boere behoort, wat Swart boere met baie min grond gelaat het. Die regering het beleid ingestel om van hierdie grond te herverdeel.
- **Behuising:** Die Groepsgebiedewet (1950) het mense van verskillende rassegroepe gedwing om in aparte gebiede te woon. Dit het gelei tot 'n tekort aan huise vir nie-Blanke groepe, wat vandag nog 'n probleem is.
- **Indiensneming:** Onder apartheid het swart en bruin werkers meestal ongeskoolde, laagbetaalde werk gekry, terwyl wit werkers beter betaalde poste gehad het.

- **Geslagsongelykheid:** Vroue het histories minder werksgeleenthede en laer lone as mans gehad. Veral swart vroue is tydens apartheid nie toegelaat om in baie velde te werk nie.
- **Onderwys:** Die apartheidsera onderwysstelsel was ongelyk, en selfs vandag bly toegang tot goeie skole en universiteite vir baie moeilik.

Verbetering van Onderwys en Vaardighede om Ongelykheid te Verminder

Onderwys en opleiding is noodsaaklik vir die vermindering van armoede en ongelykheid. Die regering het verskeie inisiatiewe ingestel om onderwys te verbeter:

- Vermindering van die aantal studente wat die skool verlaat.
- Die skep van meer tegniese skole om praktiese vaardighede aan te leer.
- Verbetering van onderwys in vakke soos Wiskunde, Wetenskap en Tegnologie.
- Bou nuwe skole en verbeter oues.
- Die verskaffing van gratis etes aan studente in arm skole.
- Om te verseker dat handboeke en skryfbehoeftes alle skole bereik.
- Bekendstelling van skoolvervoerstelsels vir kinders wat ver woon.
- Opvoeding vir studente oor MIV/VIGS en hoe om infeksies te voorkom.
- Verklaar die armste skole as geen fooiskole om te verseker dat alle kinders dit kan bywoon.

Om vaardigheidstekorte aan te spreek, is die Wet op Vaardigheidsontwikkeling ingestel. Dit vereis dat besighede 1% van hul totale salarisrekening bydra tot 'n fonds wat vir werkersopleiding gebruik word. Dit help om werksvaardighede te verbeter en skep meer werksgeleenthede.

Uitdagings in Stedelike en Landelike Gebiede

Stedelike Uitdagings

- Hoë werkloosheid as mense van landelike gebiede verhuis op soek na werk.
- Verhoogde armoede as gevolg van 'n gebrek aan werksgeleenthede.
- Oorbevolking, wat lei tot tekorte aan water, elektrisiteit en sanitasie.
- Hoër siektekoerse, insluitend MIV/VIGS en tuberkulose.
- Verhoogde misdaad, dwelmgebruik en benedeledede.

Landelike Uitdagings

- Stadige ontwikkeling met beperkte infrastruktuur en basiese dienste.
- Baie mense drink onveilige water uit riviere, wat tot gesondheidsprobleme lei.
- Min werksgeleenthede weens 'n gebrek aan grondeienaarskap en hulpbronne.
- Boere verkoop dikwels hul produkte teen lae pryse, en winste keer nie terug na landelike gemeenskappe nie.

Skep Meer Werk en Vermindering van Werkloosheid

- Een van die grootste ekonomiese uitdagings in Suid-Afrika is werkskepping.
- Die regering het verskeie planne ontwikkel, soos:
  - Die Versnelde en Gedeelde Groei-inisiatief
  - Die nuwe ekonomiese groeipadplan
- Nog 'n oplossing is om entrepreneurskap aan te moedig, wat mense help om hul eie besighede te begin in plaas daarvan om op formele werk te vertrou.
- Klein besighede speel 'n deurslaggewende rol in die skep van werk en die vermindering van werkloosheid.